

جمع نظرات فریقین در «فرهنگ درایةالحديث و رجال» برای اولین بار

نکته درخور توجهی که در «فرهنگ درایةالحديث و رجال» وجود دارد، این است که برای نخستین بار هم از منابع اهل تسنن و هم از منابع شیعه استفاده شده و کوشش کردیم که اصالت منابع و دست اول بودن آن‌ها حفظ بشود.

نکته درخور توجهی که در «فرهنگ درایةالحديث و رجال» وجود دارد، این است که برای نخستین بار هم از منابع اهل تسنن و هم از منابع شیعه استفاده شده و کوشش کردیم که اصالت منابع و دست اول بودن آن‌ها حفظ بشود.

محسن قاسم پور، مدیر گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه کاشان در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به اشاره به کتاب «فرهنگ درایةالحديث و رجال» که پیش از این توسط او تدوین شده است، به بیان ویژگی‌ها و مختصات این اثر در حوزه علم رجال و درایةالحديث پرداخت.

وی اظهار کرد: با توجه به این‌که حدیث در کنار قرآن به عنوان ثقل اصغر مطرح است و اصولا قرآن و حدیث از هم جدایی‌ناپذیرند، نکاتی در این زمینه قابل ذکر است. حدیث دومین منبع شناخت دین پس از قرآن است و در واقع در حکم بیان و تفسیر و تفصیل مجملات قرآن محسوب می‌شود؛ هم پیامبر عظیم‌الشان و هم سایر معصومان(ع)، در اهمیت حدیث و نقش و جایگاه آن سخنانی فرموده‌اند.

وی با بیان این‌که در بیان گهرباری از رسول اکرم(ص) داریم که حدیث باعث پاکی و زلالی دل‌هاست، افزود: حتی در پاره‌ای منابع و متون حدیثی داریم که هر شخصی که چهل حدیث را حفظ بکند، خداوند او را در قیامت در حالی که فقیه و عالم است، محشور می‌کند. امام محمدباقر(ع) به عنوان میراث‌دار و پاسدار مکتب نبوی، گفتار خود و پدران خود را موجب زنده‌شدن و حیات دل‌ها دانسته است.

مدیر گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه کاشان ادامه داد: امام صادق(ع) اساسا جایگاه و مراتب شخصیت انسان را به اندازه روایت‌های او از ائمه معصومین(ع) می‌داند که این نمونه‌ها در نوع خود بیان‌گر اهمیت حدیث است. ما براساس این نصوص، دانش‌ها و معرفت‌هایی را داریم که از آن‌ها تعبیر به علوم حدیث می‌کنیم. علوم حدیث مجموعه‌ای از دانش‌های مرتبط با روایات نبوی(ص) و ائمه معصومین(ع) است که به اصطلاح انواعی از مقاصد معرفتی در آن‌ها فراهم آمده است.

وی عنوان کرد: یکی از مهم‌ترین این دانش‌ها درایةالحديث است که بخش مهمی از کتاب «فرهنگ درایةالحديث و رجال» به مقوله درایةالحديث پرداخته است. درایةالحديث به منزله علمی بنیادین در حوزه معرفت دینی است که فهم و تبیین تکالیف دین در حوزه فقه، بعد از قرآن مدیون آن است؛ علمی که در آن از سند حدیث و متن آن و چگونگی تحمل آن و آداب نقل حدیث بحث می‌شود.

محسن قاسم پور با بیان این‌که در میان اهل سنت و در میان دانشمندان شیعه، کتاب‌هایی در این زمینه نوشته شده است، افزود: به عنوان مثال، کتاب ابومحمد رامهرمزی با عنوان «المحدثالفاضل بین الراوی و الواعی» و کتاب «معرفت علوم الحديث» نوشته ابوعبدالله نیشابوری و کتاب خطیب بغدادی با عنوان «الکفایه فی علم داریه» نمونه‌هایی از از قدیمی‌ترین این کتاب‌ها است.

این پژوهشگر ادامه داد: علمای اهل سنت در حوزه منابع درایةالحديث در عصر حاضر هم به این مطلب پرداخته‌اند؛ مثلا «قواعدالتحدیث» نوشته علامه قاسمی، «اصولالحديث» نوشته محمدعجاج خطیب و «مصطلح الحديث» نوشته صبحی صالح را می‌توان به عنوان نمونه‌هایی از آثار جدید در این حوزه مورد اشاره قرار داد.

مدیر گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه کاشان در ادامه، گفت: در میان دانشمندان شیعه هم این دانش از همان دوره غیبت کبری و میان مشایخ رجالی و محدثان طراز اول ولو به طور بسیار محدود، معمول بوده است؛ مثلا خود مرحوم کلینی و مرحوم شیخ طوسی به این موضوع هرچند به صورت پراکنده، پرداخته‌اند.

وی با اشاره به زمان پیدایش این علم، تصریح کرد: آغاز رسمیت پیدا کردن دانش درایةالحديث نزد دانشمندان امامیه، عصر احمدبن‌طاووس حلی است که در قرن 7 بوده و پس از آن، با آثار علامه حلی ادامه پیدا کرده است. بعد از این موارد، می‌توانیم از

محمد بن جمال الدین مکی عاملی، احمد بن فهد حلی، صاحب «؛المهذب الباری» نام ببریم و نقطه اوج این مبحث میان متفکران شیعه شهید ثانی است که کتاب بسیار مهم و تاثیرگذار «؛بدایه الدرایه» را نوشته‌اند. یکی از موضوعات این کتاب، پرداختن به اصطلاحات درایه‌الحديث با استفاده از منابعی است که خدمتتان عرض کردم. بخش دیگری از این کتاب مربوط به دانش رجال است که بحث مهمی در میان علوم حدیث است.

قاسم‌پور افزود: همان‌طور که تاکید کردم، حدیث دو رکن دارد؛ یکی متن و دیگری سند یا زنجیره‌اش که به منزله تکیه‌گاه حدیث است. در واقع استواری متن حدیث و نص، در گرو درستی سند آن است که موضوع علم رجال است. این علم توسط اخباریان رد شده، ولی از نظر عالمان، چه متقدم و چه متاخر هم در میان شیعه و هم در میان اهل سنت، در واقع به منزله دانشی تلقی شده که در حکم پیش‌نیاز اساسی فهم حدیث و در خدمت علم حدیث است. از این رو، حدیث‌پژوه از مراجعه به کتب رجالی مانند رجال کشی، رجال نجاشی، الفهرست و رجال شیخ طوسی بی‌نیاز نیست.

وی ادامه داد: این منابع جزء منابع اولیه رجالی شیعه محسوب می‌شوند و بعد از این کتاب‌ها، کتاب‌هایی نظیر «؛معالم العلماء» از ابن شهر آشوب، رجال ابن داوود حلی و ... نوشته شده‌اند که به هرحال استفاده از اصطلاحات رجالی اهمیت زیادی دارد که ما باید به این منابع رجوع کنیم.

وی با بیان این‌که «؛فرهنگ درایه‌الحديث و رجال»، فرهنگ اصطلاحات حدیثی است که به ویژه با محوریت دو دانش درایه‌الحديث و رجال نوشته شده است، افزود: در این کتاب هم اصطلاحات مربوط به درایه‌الحديث و هم دانش و معرفت‌های دیگری مانند رجال تنظیم شده است و ما اعتقاد داریم که کتب فرهنگی که در هر شاخه‌ای از علوم به نگارش در می‌آید، کامل‌ترین معجم در نوع خود به حساب نمی‌آید.

وی افزود: این کار با این عنوان مستلزم وقت و تتبع فراوان و کار گروهی است و نیاز به صرف وقت است؛ ضمن این‌که مولفان این فرهنگ‌ها همواره پس از تدوین و عرضه آن به جامعه علمی به اصطلاح منتظر بازخورد آن می‌شوند و معمولا در چاپ‌های بعدی که مداخل جدیدتری ممکن است به ذهن مولفان و محققان برسد، می‌تواند در تکمیل کار تدارک بشود و در حوزه علم درایه و رجال، آثار فاخری از سوی متاخران و علما معاصر به جامعه علمی عرضه شده، اما کتاب فرهنگ یا معجمی که دربردارنده بیشتر اصطلاحات علوم حدیثی به زبان فارسی باشد، کمتر به چشم می‌خورد.

وی خاطرنشان کرد: در زبان عربی، آثاری مانند معجم «؛مصطلحات‌الحديث»، نوشته مصطفی اعظمی، «؛معجم مصطلحات‌الحديث» نوشته سلیمان مسلم و «؛معجم علوم‌الحديث نبوی» نوشته خمیسی داریم و همچنین «؛معجم مصطلحات‌الرجال و درایه»، نوشته جدیدی‌نژاد که با اشراف فاضل گراندقد، آقای محمدکاظم رحمان‌ستایش به چاپ رسیده است.

قاسم‌پور با اشاره به هدف نگارش این اثر، اظهار کرد: ما معتقدیم که اگر این منابع بتواند در کنار هم دیده بشود و هم اصطلاحات درایه الحدیث و هم اصطلاحات رجالی با استفاده از این منابع کهن و همین فرهنگ‌ها در کنار هم دیده بشود و هم حوزه شیعه یعنی اصطلاحات مربوط به درایه الحدیث و رجال شیعه و هم برخی از اصطلاحات تسنن را در کنار هم ببیند، کمک و خدمتی به عزیزان و دانشجویان و محققان خواهد شد.

وی ادامه داد: بر اساس این نیت و انگیزه، این کتاب را تدارک و عرضه کردیم و به هرحال نکته درخور توجهی که در این اثر وجود دارد، همین است که هم از منابع اهل تسنن و هم از منابع شیعه استفاده شده و کوشش کردیم که اصالت منابع و دست اول بودن آن‌ها حفظ بشود و برخی از مداخل در متن کتاب به عنوان اصطلاح ویژه در حوزه درایه‌الحديث و رجال که اهل تسنن از آن استفاده کرده‌اند، با حرف «؛س» متمایز شده و آنهایی که با نشانه «؛ش» همراه است، ویژه شیعه است؛ البته در خیلی از موارد هم هم‌پوشانی وجود دارد.

وی در پایان خاطرنشان کرد: ان‌شاءالله در صد هستیم بعد از این‌که دو یا سه سال از چاپ کتاب می‌گذرد، به لطف خداوند با برخی از مداخل‌های جدیدی که پیدا شده و در منابع کهن و بعضی از منابع متاخر وجود دارد، در چاپ بعدی، این فرهنگ اصطلاحات درایه الحدیث و رجال را کامل‌تر کنیم و با اضافه کردن مداخل‌هایی که ان‌شالله در کنار مداخل‌های قبلی و چاپ قبلی استفاده خواهد شد، زمینه استفاده از این کتاب را برای محققان و عزیزان بیشتر کنیم.